

A SZAKISKOLAI FELZÁRKÓZTATÓ OKTATÁS A MONITOROZÁS TÜKRÉBEN¹

A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet 2008. évi munkatervében szereplő A hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok monitoring vizsgálata című kutatás szerves része a Nemzeti Szakképzési Intézetben 1998-ban megkezdett, és azóta folyamatosan végzett tevékenységnek. Célja a szakiskolai tanulók helyzetének feltárása, a hátrányos helyzet következményeinek vizsgálata, ezek alapján szakmai javaslatok megtétele, majd kerettantervek és tankönyvek készítése, valamint a tanárok és szakoktatók felkészítése a hátrányos helyzetű tanulók oktatásában és képzésében szükséges módszerek elsajátítására.

Az immár tíz éve folyamatosan végzett kutatás tapasztalatai is hozzájárultak a nagyszabású országos programok – Szakiskolai Fejlesztési Program I. és II. – kezdeményezéséhez, melyek egyik célja a hátrányos helyzetük miatt az iskolarendszerből kikerült fiatalok visszavezetése a szakképzésbe, és ezzel egy lehetőség biztosítása a számukra, hogy szakképzetten léphessenek ki a munkaerőpiacra.

A kutatás tárgyát képező szakiskolai felzárkóztató oktatást a közoktatásról szóló, többször módosított, 2003. évi LXXIX. törvény 2008-ban érvényes változata az alábbiak szerint szabályozza:

„27. § (8) A szakiskolában – a nappali rendszerű iskolai oktatás keretében – felzárkóztató oktatás szervezhető azoknak a tanulóknak, akik alapfokú iskolai végzettség hiányában kívánnak bekapcsolódni a szakképzésbe. A szülő legkorábban, abban az évben kérheti, hogy gyermeke – az általános iskolai tanulmányai folytatása helyett – a következő tanítási évet a felzárkóztató oktatásban kezdhesse meg, amelyben az betölti a tizenötödik életévét. A hátrányos helyzetű tanuló esetén az iskola igazgatójának minden esetben be kell szereznie a gyermekjóléti szolgálat véleményét, és azt megküldi a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadónak. A felzárkóztató oktatásba bekapcsolódhatnak az oktatásba azok a tanulók is, akik alapfokú iskolai végzettséggel

¹ A hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok monitoring vizsgálata című kutatás, NSZFI, 2008

rendelkeznek, de tanulmányaikat nem kívánják a szakiskola kilencedik évfolyamán megkezdni, illetve folytatni. Az, aki a felzárkóztató oktatás megkezdésekor a tizenhatodik életévét nem tölti be, a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadó javaslata alapján kapcsolódhat be a felzárkóztató oktatásba. A kötelező felvételt biztosító szakiskola, ha a tankötelezettség teljesítéséhez indokolt, megszervezi a felzárkóztató oktatást. A felzárkóztató oktatás egy vagy két tanítási évig (tíz vagy húsz hónapig) tart. A felzárkóztató oktatást a következők figyelembevételével kell megszervezni:

- a) A tanuló a felzárkóztató oktatás keretében elsajátítja azokat az ismereteket, amelyek a szakképzés megkezdéséhez szükségesek, továbbá megszerzi a szakképzésbe történő bekapcsolódáshoz szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemeket (kompetenciát). A tanuló a felzárkóztató oktatás sikeres befejezése után a szakképzési évfolyamon, évfolyamokon felkészül a szakmai vizsga letételére.
- b) Ha a tanuló az általános iskola
 - hatodik évfolyamát sikeresen befejezte, a kétéves (húsz hónapos),
 - hetedik évfolyamát sikeresen befejezte, az egyéves (tíz hónapos),felzárkóztató oktatás befejezéséről kiállított bizonyítvány alapfokú iskolai végzettséget tanúsít.
- c) Ha a tanuló az általános iskola hat évfolyamánál kevesebb évfolyamot fejezett be sikeresen, a kétéves (húsz hónapos) felzárkóztató oktatás után alapfokú iskolai végzettség hiányában is megkezdheti tanulmányait az alapfokú iskolai végzettséghez kötött szakképesítés megszerzése céljából, feltéve, hogy a szakképzési évfolyamok számát eggyel megnövelik, és minden szakképzési évfolyamon legalább háromszázötven órában biztosítják az iskolai nevelés-oktatás általános műveltséget megalapozó szakasza követelményeinek az elsajátítását. Az alapfokú iskolai végzettség megletéhez kötött szakképesítést igazoló bizonyítvány ebben az esetben alapfokú iskolai végzettséget is tanúsít.
- d) Ha a tanuló az e bekezdésben meghatározottak szerint nem szerezhethet vagy nem kíván alapfokú iskolai végzettséget szerezni, a felzárkóztató oktatásban egy évig (tíz hónapig) tartó szakképzést előkészítő évfolyam keretében a szakképzésbe történő bekapcsolódáshoz szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemeket (kompetenciát) szerzi meg, és a szakképzési évfolyamon a szakmai és vizsgakövetelményekben meghatározott elméleti és gyakorlati tudáselemek (kompetencia) megletéhez kötött szakképesítés megszerzésére készülhet fel.
- e) Az, aki az e bekezdésben meghatározottak szerint alapfokú iskolai végzettséget szerzett, a nappali rendszerű iskolai oktatás keretében megkezdheti tanulmányait a szakképzési évfolyamon a tizedik évfolyam elvégzéséhez kötött szakképesítés megszerzése céljából, feltéve, hogy a szakképzési évfolyamok számát eggyel megnövelik, és a tanuló részére minden szakképzési évfolyamon legalább háromszázötven órában tanítják a nevelés-oktatás általános műveltséget megalapozó szakaszának követelményeit is.

- f) Az e bekezdésben szabályozott oktatást az oktatásért felelős miniszter által e törvény 95. §-a (1) bekezdésnek j) pontja alapján kiadott pedagógiai rendszer alapján kell megszervezni.
- g) A tanuló részére biztosítani kell a kollégiumi elhelyezést, ha e nélkül nem tudna bekapcsolódni a felzárkóztató oktatásba.”

A kutatás keretében 17 iskolában 3-3 interjú készült az intézmény vagy a felzárkóztató program vezetőjével, 1 a programban dolgozó tanárral vagy szakoktatóval, illetve 2 tanulóval. Az interjúkról minden esetben írásos feljegyzés készült azonos szempontsor alapján. (51 feljegyzés Jelentés a felzárkóztató program szerint oktató szakiskolában szerzett tapasztalatokról címmel). Az interjúk készítői a legtöbb esetben órát, illetve foglalkozást is látogattak a vizsgált csoportban.

AZ ISKOLÁK HELYZETE

A vizsgált intézmények között vannak nagy múltú iskolák is – melyeket 100-120 éve, az ipari tanoncképzés kezdetén alapítottak –, és ezek az iskolák a magyar szakképzés kialakulásának és történeti formálódásának hű képét mutatják. A legfiatalabb intézmények létrejötte a 90-es évekhez kötődik, a legtöbbször némi előzménnyel. Valamennyi intézményben jól követhetőek a rendszerváltozást követő történések a szakképzésben. Azóta, ha eltérő mértékben is, de nehézségektől terhes az iskolák szervezeti formálódása, működése.

Valamennyi – a kutatásba most bevont iskolában – folyik „többségi” („normál”) képzés, és ezek az intézmények vállalkoztak a jelenleg folyó felzárkóztató oktatás megszervezésére is a Szakiskolai Fejlesztési Program keretében.

NAGY VÁLTOZÁSOK AZ ISKOLÁKNÁL

A legtöbb iskola helyzete az elmúlt három évben is jelentősen megváltozott. A két legjellemzőbb változás:

- a fenntartó iskolákat vont össze,
- több szakképző iskola TISZK-be tömörült.

A fenntartók többsége városi, illetve megyei önkormányzat, de alapítványi fenntartású iskola is van a vizsgáltak körében. A fenntartó által végrehajtott iskola-összevonások következtében különböző funkciójú vagy különböző településeken működő iskolák kerültek közös igazgatás alá, így gimnázium, szakközépiskola és szakiskola, vagy általános iskola és több középiskola, esetleg kollégium is tartozik a konglomerátumhoz.

A TISZK-ekhez történő csatlakozást két fő tényező motiválta:

- európai uniós támogatásból fejlesztési támogatás elnyerése,

- aszakképzési hozzájárulás, közvetlengazdálkodó szervezettől történő, támogatásának elérése.

Nagy a különbség a TISZK-ekhez történő csatlakozás terén aszerint, hogy az iskolák az első 16 TISZK tagjai lettek-e, vagy pedig a második hullámban kényszerültek a TISZK-ekbe lépni, ahogy az iskolák többsége. Az első körben egy TISZK-hez olyan 5-8 iskola kapcsolódott, amelyek területileg is viszonylag közel, legalább egy régióban vannak, és már úgy-ahogy közösen működnek, illetve a műhelyeiket is felszerelték EU-forrásból. A második körben azonban jórészt kényszerszervezetek találhatók, akik azért egyesültek, mert különben – a megváltozott jogszabály miatt – egyik iskola se juthatna hozzá a szakképzési hozzájárulásból közvetlen fejlesztési támogatáshoz. Ezek között vannak olyan úgynevezett „virtuális” TISZK-ek is, ahol a társulók úgy gondolják – és viszonylag nyíltan hangoztatják is –, hogy mindenki csinálja tovább a maga dolgát úgy mint eddig, csak ezentúl majd egy közös „kalapból” veszik vissza a saját maguk által szerzett támogatást. (A szakértő megjegyzése: Ha még ma úgy is gondolják, nem biztos, hogy meg is tudják majd tenni.)

A közelmúltban végrehajtott többirányú átszerveződésnek, amiteknek az iskolák-nak át kellett „vészelniük”, látható jegyei és következményei vannak. A többcélú (vagy még több célú) intézményé válás, a helyileg szétszórt elhelyezkedés, a névváltozások, a kényszerű profilváltás, az új feladatok felvállalása, a tartalmi változások stb. mind-mind közrejátszanak abban, hogy kevesebb energia és idő jut a legalapvetőbb nevelési és oktatási problémák kezelésére, megoldására.

A vizsgálat idején is történtek még változások. Egyes iskolák esetében az intézmény összevonásának eldöntetlenségéből vagy esetleges megszűnésvesztélyéből adódó szorongást keltő bizonytalanság érezhető, különösen a kisebb tanulólétszámmal rendelkező intézményeknél.

Az iskolák egy részénél módosult a beiskolázási körzet az összevonások és a profilbővülések következtében. Bár több iskolánál hivatalosan nem változott a beiskolázás, mégis egyre gyakoribb a kistérségi vonzaskörzetet átlépő, akár több megyét is átfogó beiskolázás, de a kisebb létszámú iskoláknál ennek ellenkezője, a beiskolázási terület szűkülése is előfordult. A megmaradás érdekében egyre jellemzőbbé vált a tanulókért folyó versengés. Ennek a vetélkedésnek pozitív következménye a profilbővítés – olykor munkaerő-piaci igények szerinti, olykor csak divatos képzések irányába –, illetve az innovatív munka terjedése és új feladatok önként vállalása. Legjellemzőbb a profilváltás, az új képzési irányok kijelölése, az intézményi célok módosulása és az új célcsoportok bevonása a képzésbe. A több lábbon állás, a tanulólétszám megőrzése, ezzel együtt a pedagógusok elbocsátásának megelőzése, néhány esetben pedig az intézmény megmaradása, illetve önállóságának megtartása ösztönözte ezeket a lépéseket az iskolák vezetőit, zömében tantestületi támogatással.

Így kapott nagyobb hangsúlyt a helyi igények alapján történő képzési program, a szakterületnélküli speciális tartalmak felvétele (például sportosztály és nyelvitagozatos

csoport szervezése), a felnőttképzés indítása, a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztató oktatásának bevezetése vagy a roma fiatalok beiskolázása.

VÁLTOZATOS KÖRÜLMÉNYEK, SZEMÉLYI ÉS TÁRGYI FELTÉTELEK

Voltak intézmények, ahol stagnált a tanulólétszám, és volt ahol az épületek befogadóképessége szabott határt a létszám növekedésének. Az iskolák nagyrésznél tapasztalható volt a tanulólétszám enyhe, de folyamatosan csökkenése. Ennek vélhető okai a demográfiai folyamatok alakulása, a szakiskola presztízsének alacsony volta, a szakközépiskolák és gimnáziumok elszívó hatása, az egyes intézmények nem megfelelő szakmai kínálata (kevésbé vonzó szakmák), az iskolák szűk mozgástere és rugalmatlansága (fenntartói engedélyek szükségessége), illetve az egyre növekvő konkurenciaharc (ajobb feltételekkel működők előnye, a nagy iskolák szélesebb szakmakínálata stb.).

Atantestületek létszáma és szakirányú felkészültsége általában megfelelőnek mondható, de a devianciák kezelésére és az ezekkel kapcsolatos nevelési feladatok megoldására legtöbbször kevés az alkalmas pedagógus.

Szinte valamennyi iskolát elszórta, több épületből álló épületegyüttesben helyeztek el. Ennek okai között első helyen említhető az intézmények összevonása, de szerepet játszik még a folyamatos bővítés és új tanműhelyek építése is. Az iskolák működését biztosító épületekkel kapcsolatos jellemzőkben kirívóan nagy különbségeket tapasztalunk. A főépületek többnyire központi helyen, a városközpontban vagy a többi oktatási intézmény közelében voltak, de a városközponttól távolabb eső iskolák főépületei is jól megközelíthetően, szép környezetben helyezkedtek el. Az iskolák tagépületei legtöbb esetben egymásközvetlen közelségében (például azonos telken), illetve kisebb távolságra (szomszéd utca) voltak, de akadt példa ennek az ellenkezőjére is. Az iskolaépületek különbözőek az építészeti stílus és az állapot szempontjából, de még egy-egy iskolán belül is eltérő a tagépületek állapota. Az egyes intézményeken belül régi, felújításra szoruló, illetve már felújított vagy új létesítmények is vannak. Vannak iskolák, amelyek az új épületek és a csökkenő gyereklétszám ellenére is tanteremhiánnyal küzdenek. Gyakori, hogy a szakiskolai rész a régebbi, rosszabb állapotú és gyengébb feltételekkel rendelkező épületben, épületrészben kap helyet. A különbséget az is mutatja, hogy van még szakiskola, ahol egyáltalán nincs tornaterem, illetve ha van, nem a csoportszámoknak megfelelő befogadóképességű. A sportudvarnak nevezett terület sem tekinthető megfelelően felszereltnek a testedzéshez. Az iskolai sportpályák igénybevétele pedig időjárásfüggő, többnyire csak egysíkú foglalkozásokat tesz lehetővé. A hiányt néhol szükségmegoldásokkal próbálják pótolni (például a városi sportcsarnok biztosítása testnevelési foglalkozásokra, versenyekre). A helyi sport- vagy tornacsarnok igénybevétele jó lehetőség a felszerelés szempontjából, de inkább a testnevelési tanórák kiegészítését, illetve a szabadidősport céljait szolgálja. Más intézménybe, másik iskolába vagy az iskolától távolabbi épületébe történő átjutás időigényes, szervezési problémákat jelent. A vizsgált iskolák másik része, ha igen szoros időbeosztással is, de rendelkezik tornate-

remmel, sőt van a felkeresett intézmények között olyan is, ahol tornacsarnok biztosítja a testnevelésórák megtartását, a sportkörök működését.

A tantermek berendezettsége legtöbbször átlagos, ritkán új bútorzatú, korszerű. Az iskolák oktatási állóeszközei általában adottak, de számottevőek az eltérések az egyes intézmények között, és akadt olyan intézmény is, ahol a felzárkóztató képzés tekintetében erősen megkérdőjelezhető a feltételek elfogadható volta. A fogyóeszközök biztosításának tekintetében több a gond. Egyes iskolákban a pedagógusok maguk is hozzájárulnak a beszerzésükhöz, saját pénzükből veszik meg azokat a projektekhez szükséges eszközöket, amelyekre az iskola nem tud fedezetet biztosítani.

Az iskolák tisztaságával kapcsolatban az általános benyomás jó, ami a tanulók, a pedagógusok és a személyzet közös hozzáállásának az eredménye. Az intézményekről alkotott jó benyomást erősíti a tanulók udvarias viselkedése és fegyelmezettsége a tanórákon és a szünetekben.

VANNAK FEJLESZTÉSEK, DE KEVÉS JUT A MŰKÖDTETÉSRE

Az iskolák – különböző programokban való részvételük, illetve nyertes pályázataik segítségével – atanműhelyeikben hajtották végre a legjelentősebb fejlesztéseket. A tanműhelyek berendezése, felszereltsége csaknem mindenütt jónak mondható. Egyes esetekben a legújabb technikával felszerelt tanműhelyekben folyik a képzés.

A szakiskolai képzés finanszírozottsága is csökkenő tendenciát mutat, évről-évre kevesebb jut adóügyi kiadásokra, így a tervezett és fontos állagmegóvási munkák folyamatosan elmaradnak vagy áttevéődnek a bizonytalan későbbi időpontokra. A fenntartók – anyagi lehetőségeik függvényében – a kiegészítő finanszírozással, igyekeznek teljesíteni fenntartói kötelezettségeiket, amire egyre kevésbé képesek. Nehezíti a helyzetet, hogy a városi fenntartó esetében megoldatlan a más településekről bejárók kiegészítő finanszírozása. Ezért is ösztönzik az iskolákat az egyéb források felkutatására és megszerzésére, ami erősen függ az iskolai menedzsment ügyességétől, a pályázati lehetőségektől és nem egyszer a jó szerencsétől. Ráadásul ezek az eszközök működtetésre nem, csak a fejlesztésekre fordíthatók. A pályázatok (szakképzési alap, programok), az együttműködő gazdaság szervezetek, a nagyobb intézmények szponzorai vagyakiépített nemzetközi kapcsolatok eltérő színvonalon segítik az átlagnál jobb tárgyi feltételek biztosítását a különböző intézeteknél. Az SZFP program például jelentősen támogatta résztvevői eszköz-ellátottságának fejlesztését, illetve pedagógusainak felkészítését az új feladatokra.

A FELZÁRKÓZTATÓ OKTATÁS MEGSZERVEZÉSE

A kutatásba bevont iskolákban a Szakiskolai Fejlesztési Program II-ben való részvétel biztosította a 2006/2007. tanévtől a felzárkóztató jellegű szakképzést előkészítő évfolyam programjának végrehajtását. A felzárkóztató oktatás indítását csaknem minden esetben az intézményvezetés kezdeményezte a nevelőtestületi többség tá-

mogatásával. Volt, ahol a fenntartó is javasolta, illetve az iskola számára kötelezővé tette a részvételt a programban. Egyes esetekben ez a korábbi felzárkóztató program, illetve más iskolák ilyen jellegű tevékenységének ismeretében történt, de sok helyütt nem tudták pontosan, hogy mit vállalnak, és csak menet közben szembesültek a lebonyolítás nehézségeivel. Elsődleges célként többnyire a hátrányos helyzetű, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok szakképesítésének megszerzését biztosító esély megteremtését határozták meg, azonban cél lehetett még az iskola oldaláról a tanulólétszám megtartása, illetve a fenntartó részéről a tankötelezettség teljesítésének ilyen módon történő biztosítása is.

AKIK VÁLLALJÁK, AZOK SE BŐVÍTIK

Az iskolák tanévenként jellemzően egy-egy csoportot szerveztek, ahol kettővel próbálkoztak, ott általában egy év múlva visszaléptek a második indításától. Ennek döntően helyi okai voltak, például a jelentkezők számának csökkenése vagy az iskola kapacitásának hiánya. Egy csoportba általában 10-15 tanulót iskoláznak be, de a látogatások idején több helyen 5-8 fő volt a tényleges létszám. A többiek állítólag „éppen” hiányoztak, amit azonban a tanulói interjúk nem mindig erősítettek meg. Az egyik iskolában tavaly 40 fő jelentkezett reintegrációs képzésre, de csak a felét, 18 főt, engedett felvenni az önkormányzat. Másutt elsősorban a „saját” gyerekeiket vették fel, akik a kilencedik osztályban több tárgyból buktak, és a többiek „jelentkezési sorrendben” kerültek az osztályba. Itt is célszerű megjegyezni, hogy a felzárkóztató oktatás alulfinanszírozottsága és a csoportfinanszírozás bevezetése sok esetben hozza lehetetlen helyzetbe az iskolákat.

KEVÉS AZ INFORMÁCIÓ A RÁSZORULÓKRÓL

Markánsan különbözik a vizsgált iskolák válasza arra a kérdésre, hogy elegendő-e ennyi hátrányos helyzetű fiatal beiskolázása a szakmai előkészítő évfolyamra az egyes iskolákban, vagy az igényekhez, illetve a rászorulókhöz képest kevés-e a felzárkóztató csoportok száma. Ebben több esetben is eltér egymástól a felzárkóztatásban dolgozók, illetve az ott órákat nem tartó pedagógusok véleménye. Egyes iskolákban úgy vélik, hogy sokkal több szakiskolás tanulót lehetne a felzárkóztató csoportba irányítani, mert a szakiskolában a „többségi” képzésre jelentkezők nagy részénél is hiányoznak az alapkészségek, alacsony szintű a szociális, kommunikációs kompetenciájuk, a tanulási és munkamotiváltságuk. Volt, ahol elmondták, hogy a város gimnáziuma ma már felveszi a kettes és hármas tanulókat is, a szakközépiskolába is 2,3-2,7 osztályzatú nyolcadikos osztályos tanulókat iskoláznak be, és ezek alapján elképzelhető, hogy kik mennek a szakiskolába. Másutt – az iskola meglévő feltételrendszerét és a feladatot vállaló pedagógusok számát figyelembe véve – elegendőnek ítélik a jelenlegi létszámot a felzárkóztató oktatásban. Azonban a statisztikák alapján tanévenként tízezres nagyságrendben

mérhető országosan azoknak a tanulóknak a száma, akik úgy kerülnek ki a közoktatásból, hogy nem szereznek befejezett aliskolai, vagy szakképzésbetörtető belépéshez szükséges végzettséget. Ezért vélhető, hogy mind szakiskola beiskolázási körzetében a mainál nagyobb mértékben lenne létjogosultsága a felzárkóztató oktatásnak. Ugyanakkor a szakiskolák többségének nincs elegendő információja a felzárkóztató oktatásba bevonható tanulókról, és olykor a hajlandósága sem egyértelmű a nehéz feladat felvállalásában. A kapacitás bővítésének további akadálya a működési forráshiány. Ennek súlyos következményeként megszűnhet eza képzési forma a központi fejlesztési programok befejeztével.

Többféle válasz érkezett arra a kérdésre, hogy miként érik el a szakmai előkészítő osztályba beiskolázandó hátrányos helyzetű fiatalokat. Legjellemzőbb, hogy az általános iskolai osztályfőnökük ajánlotta a tanulóknak a felzárkóztató osztályt, és nem ritkán örültek, hogy így szabadulhattak meg a túlkoros, sokszor deviáns gyerekektől. Mára azonban már kritikussá vált az általános iskolai tanulólétszám csökkenése, és a legtöbb helyen inkább megtartják ezeket a tanulókat is a normatíva miatt. Egyes szakiskolák beiskolázási felelősei, projektvezetői tájékoztatókat tartanak általános iskolai osztályokban, ismertetve a lehetőségeket a környező általános iskolák tanulóival, szüleikkel és az osztályfőnökökkel. Vannak olyan szakiskolák is, akik nem propagálják különösebben a felzárkóztatót, legfeljebb csak a honlapjukra teszik fel az információkat, és a saját szakiskolásaik közül a „többségi” képzésben sikerteleneknek bizonyulókat irányítják a szakmai előkészítő oktatásra. Kifejezetten úgy tűnik, hogy az iskolák összességében korántsem rendelkeznek hiteles információkkal a beiskolázási körzetükhez tartozó potenciális rászorulókról, elérhetőségéről, és semmi sem kényszeríti őket arra, hogy foglalkozzanak ezzel.

A TANULÓK ELHELYEZÉSE AZ ISKOLÁN BELÜL

Eltérő a felzárkóztató csoport elhelyezése az egyes intézményekben. A képzés indításakor több iskolában merült fel problémaként az ezzel kapcsolatos kérdések megválaszolása. Gondot jelentett például, hogy külön épületben kapjon-e helyet a csoport; vagy az, hogy milyen szempontok szerint történjen a terem elhelyezése az épületen belül. Többször is előfordul, hogy a felzárkóztató csoport tanterme nem megfelelő a feladatok végrehajtásához, például a kis létszámból adódóan kisebb a helyiség alapterülete az előírtnál. Arra is volt eset, hogy csak több változtatás után került megfelelő helyre a csoport. Nem szegregáltan és megfelelő nagyságú terembe helyezték el, de néha nem igazán ideális körülmények közé, és ez utóbbit a tanteremhiány akár véglegesítheti is. Bár a belső berendezések eltérő színvonalúak az egyes iskolákban, és sok helyen elavult bútorzat is található, de az mindenütt látszik, hogy gondot fordítanak a befogadó jellegre, arra a barátságos és igényes munkakörnyezetre, amely a tanulóknak élettere is egyben. A felzárkóztató tantermekben általában jó hangulatot teremtő, motiváló, a tanulást segítő szemléltető anyagok, illetve produktumok kerülnek kihelyezésre.

A SZEMÉLYI FELTÉTELEK BIZTOSÍTÁSÁBAN NINCS EGYSÉGES GYAKORLAT

Az egyes iskolákban más és más elképzelés szerint biztosítják a hátrányos helyzetű tanulókfelzárkóztató szakmai előkészítő oktatásának személyi feltételeit. Az egycsoporthoz rendelt pedagóguscsapat létszáma általában négy és hét fő között változik iskolánként. Van olyan vélemény és gyakorlat is, hogy a legfeljebb négy fő is elegendő, másutt azonban a létszám és az óraszám miatt heten tanítanak ilyen osztályban (az osztályfőnök és még hat kolléga). Az viszonylag ritka, hogy pedagógusok csak a szakmai előkészítő osztályban vezessenek foglalkozásokat. Ennek az egyik oka, hogy az eredményes felzárkóztató oktatást csak nagyon munka- és időigényes módszerek alkalmazásával és projektben való tervezéssel, együttműködéssel lehet megvalósítani. A másik ok, hogy valamennyi közreműködő pedagógus nagyon elkötelezett a tanult szakterület iránt és igényli annak gyakorlását.

Azon a téren is nagyon eltérő a gyakorlat, hogy milyen végzettségűek a pedagógusok. Jelenleg ugyan jónak mondható az ellátottság szakemberekből a közismereti és szakmai tanárok, valamint a szakoktatók szakirányú végzettsége tekintetében, de az nem szerencsés, hogy sok helyen kevés, vagy nincs is a csapatban szakoktató és férfi pedagógus. Az egyik véglet, amikor egy osztályfőnök – aki egyben közismereti tanár is – és három szakoktató alkotja a csapatot, illetve a másik, amikor mind a hét tanár csak elméleti tárgyat oktat.

A hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatását végző pedagógusok kiválasztása nem egységes szempontok alapján történik. Legtöbbször önként vállalkozókat keresnek, és ha van közöttük speciális felkészültségű pedagógus – például fejlesztő pedagógus –, akkor értelemszerűen ők a legesélyesebbek a jelöltek közül. Ahol nem volt túl nagy a lelkesedés a feladat iránt, ott az iskola vezetői általában olyan oktatókat kérnek fel a feladatra, akiről feltételezték, hogy nagyobb a tűrőképességük és az empátiájuk a hátrányos helyzetűek irányában. Előfordult olyan is, hogy miután kevés önként vállalkozó akadt, ezért egy kezdőt jelöltek ki a nevelőtestületből erre a munkára. Az iskolai leépítésektől való félelem már gyakorlott oktatókat is késztetett arra, hogy felzárkóztató foglalkozásokat tartsanak. (Erről számolt be egy olyan szakoktató akit reintegrációval bíztak meg. Nagyon el volt keseredve, mert jobban szeretett volna továbbra is szakmai gyakorlatot vezetni, de kénytelen-kelletlen mégis el kellett fogadnia a megbízást.)

A legtöbb iskolában nagy gondot jelent a speciális felkészültségű szakemberek biztosítása. Az iskolák egy részében, főleg a speciális szakiskolai tagozattal is rendelkező iskolákban, jelen vannak az egyéni fejlesztéshez szükséges fejlesztő pedagógusok, gyógypedagógusok, de a szociális munkások, a pszichológusok és egyéb, a pedagógiai munkát segítő speciális szakértelmű közreműködők esetében a teljes hiánnyal kell számolniuk az iskolák többségének.

A legtöbb intézményben, különösen a Szakiskolai Fejlesztési Program keretében, előzetesen vagy menetközben volt alkalmuk a pedagógusoknak olyan továbbképzése-

ken részt venniük, amelyek a nagy hátránnyal érkezők neveléséhez szükséges kompetenciákelsajátításában segítették őket. Ezek azonban messzenem tűnnek elégségesnek ahhoz, hogy erősítsék alkalmasságukat a rászoruló fiatalok szocializálására, devianciájuk kezelésére, amit a vezetők és a pedagógusok saját maguk is elismernek. A speciális szakemberellátottság megoldatlanságát a tantestületben egyéb feladatot sikerrel ellátók (például a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős) és a csapat ilyen területen is felkészült kollégáinak segítségével próbálják ellensúlyozni, változó sikerrel.

A felzárkóztató csoportokban dolgozó pedagógusok körében az átlagosnál nagyobb a fluktuáció, sokan menekülnek el a magatartási devianciák láttán, miután eszköztelennek érzik magukat ezek kezelésére. Az egyik iskolában a 2005/2006-os tanévben tíz kolléga vett részt a projektoktatásra történő SZFP-s továbbképzéseken. Közülük egy azonnal kiszállt, mert nem tudta alkalmazni az új módszereket, és azóta az iskolából is távozott. Helyette egy kezdő kolléga lépett be, aki a pályát is elhagyta a 2006/2007-es tanévben. Év közben további egy kollégánál szállt ki a csapatmunkából, más iskolai feladatára történő hivatkozással. Az év végén is újabb kollégák léptek ki. A 2007/2008-as tanév négy régi és öt új tanárral indult. Ebben a tanévben is volt változás, mert egy kollégánál befejezte ezt a munkát, és a helyére újabb kolléga lépett.

Szép számmal vannak azért olyan tanárok is, akik szívügyüknek tekintik az itt végzett munkát. Az egyik budapesti iskola fejlesztőpedagógusa például azért vállalkozott szívesen erre a munkára, mert alapvetően segítőtípusú embernek tartja magát, és előzőleg a Vöröskeresztnél dolgozott, ahol szintén szüksége volt az empátiára. Úgy érzi, képes megérteni ezekben a fiatalokban a problémáit, ráérez a mélyebb okokra, és így képes arra, hogy segítsen nekik. Gyakran elemzi a viselkedések lehetséges okait, és úgy érzi, hogy nincs rossz gyerek, csak a megfelelő segítő környezet hiányzik. Sokszor elbeszélget a tanulókkal, hogy jobban megismerje őket, amihez igénybe veszi a szülők segítségét is, akikkel többnyire szintén jó a kapcsolata.

Az előzőekben említett „kényszervállalkozó” szakoktató úgy látja, hogy sokat fejlődött ez alatt az idő alatt, és bár nagyon megszenvedte ezt a tanulást, de utólag már nem bánja, hogy elvállalta. A gyerekek visszajelzései alapján tavaly is, idén is elfogadták osztályfőnökként. Év közben voltak ugyansúrlódások, de nem utálattal vagy ellenségesen búcsúztak el tőle, úgy érezte, hogy tisztelik és szeretik. Ez annak is betudható, hogy húsz éve szakoktató, és ezek a gyerekek jobban szeretik a munkát, mint a tanulást, és a szakoktatót is jobban tisztelik, mint az elméleti tanárt.

Egy másik helyen az interjú adó kolléga, egy előzőleg kisebbekkel foglalkozó tanítónő volt. Számára nem volt könnyű az átállás, de mostanra sikerült, és már szívesen vállalja az új kihívásokat. Jelenleg fejlesztőpedagógiára jár, ambicionált és lelkes.

A felzárkóztató csoportok pedagógusai körében az erős elkötelezettség mellett is érezhető némi elfáradás. A tantestületek kezdeti lelkesedése lanyhult, és egyre nehezebb a feladatra – a néhány elkötelezett és még szívesen tevékenykedő kolléga mellé – önként vállalkozó pedagógust találni, főleg olyan iskoláknál, ahol szakközépiskola, gimnázium, vagy „elitebb” csoportok is vannak.

A felzárkóztató csoport jelenléte több iskolában is megosztotta a nevelőtestületet. Volt, ahol a tantestület eleinte nem is értette, hogy miféle oktatás az a reintegráció, és voltak, akik azt gondolták, hogy ez „fogyatékosok” képzése lesz. Amikor megismerték a célcsoportot és a módszereket, csökkent az ellenérzésük. Eleinte az is előfordult, hogy nem akartak helyettesíteni ebben az osztályban, de most már nincs ilyen. Még mindig vannak olyanok a tantestületben, akik értelmetlennek vagy károsnak tartják ezt a lehetőséget, de a legfontosabb, hogy van egy olyan mag, akik megértették a célját, és lelkesen végzik napi munkájukat.

Az egyik vizsgált helyszínen a nevelőtestület az első szavazáson több, mint 90%-os igennel támogatta a reintegrációs osztály indítását. Amikorra azonban beleláttak abba, hogy ez milyen sok pluszfoglalkozást igényel, amikor azt is megtapasztalták, hogy mennyi a problémás eset, mennyi a fegyelmi ügy, akkor már állandóan „céztek” (Ez utalás a szakiskolai fejlesztési program „C” komponensére, a felzárkóztató oktatásra.). Itt a vezetés sem állt teljesen az ügy mellé, és rendre felmerül, hogy le kellene állítani ezt a képzést, mert túl sok munkát jelent. Az is elhangzik ellenérvként, hogy az itt végzetek nem mindig állnak helyt a szakképző évfolyamon, ezért inkább olyan szakmákra kellene irányítani őket, amit könnyebben el tudnak végezni. Egyes kollégák pedig egyszerűen nem hiszik el, hogy valós munka eredménye az, amikor látszólag csak tesznek-vesznek, kalapálnak a reintegrációs tanulók, noha igazán igen kemény munka rábírní őket arra, hogy közösségben dolgozzanak. Többen titulálják őket gúnyosan „fontolva haladóknak”.

A TANULÓK TOVÁBBTANULÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Az iskolákban a hátrányos helyzetű fiatalok a felzárkóztatásukat követően iskolai rendszerű oktatáskörében, a bemeneti kompetenciákteljesítésének függvényében készülhetnek fel a szakiskolai képzésre, általában csak az egyes iskolák képzési profiljainak megfelelő szakmák tanulására. Elvileg az iskolai végzettséghez nem kötött, illetve a 8. vagy a 10. osztály elvégzéséhez kötött valamennyi szakmát tanulhatnak, de csak akkor, ha az iskola szervezne a saját profilján kívüli szakmákra is bemeneti kompetenciamérést, ami viszont nem jellemző. Egyes iskolákban a már nem tankötelesek is szerezhetnek szakképesítést az iskolarendszeren kívüli képzésben. Eddig csak néhány iskolában vállalták fel a felnőttképzés szervezési formáját, és ez nem is mindig a felzárkóztató képzésből kilépő tanulók számára jelent tényleges lehetőséget (például ha érettségire épülő tanfolyamokat szerveznek). Azonban egyre több iskola vezetését foglalkoztatja az a felismerés, hogy a jövő a felnőttképzés beindítása, a felnőttképzési szakmakínálat bővítése, ami talán majd elérhető lesz a felzárkóztatásból eredményesen kikerülő számára is.

Az is említésre érdemes, hogy van néhány iskola, ahol az általános iskolával kötött együttműködési megállapodás alapján a szakmai előkészítő csoport tanulói egyúttal lehetőséget kapnak a hiányzó általános iskolai évfolyamaik elvégzésére, illetve az alap-

fokú iskolai végzettség megszerzésére. Egyes helyeken a tanulók egy része élt is ezzel a lehetőséggel, másutt nem vezetett eredményre a kezdeményezés, mert a tanulók a délelőtti foglalkozásaikat követően nem voltak hajlandók bizonyos napok délutánjait az általános iskolai felkészítő foglalkozásain tölteni.

A FELZÁRKÓZTATÓ OKTATÁSBAN RÉSZT VEVŐ TANULÓK

A különböző intézményekben, de esetenként egy iskolán belül is eltérő felkészültséggel és eltérő iskolai előélettel rendelkező tanulók vesznek részt a szakmai előkészítő oktatásban. Voltak iskolák, amelyek főként a környező általános iskolák túlkoros, ötödik-hetedikévfolyamot teljesítő tanulóit vették fel. Mások a szakiskolai felvételre jelentkezők közül azokat irányították a felzárkóztató csoportba, akik általános iskolai tanulmányaikat csak több bukás, ismétlés után fejezték be, ezért nem nyertek felvételt a „többségi” képzésbe. Több helyen ide irányították még a fél- vagy az egész tanév után a 9. szakiskolai osztály sikertelen fiataljait is. Egyes felzárkóztató osztályokban vegyesen találhatóak a fenti kategóriák tanulói, míg egy másik iskola jelenlegi szakmai előkészítő csoportjában csak olyan tanulók vannak, akik a 8. osztályt eredményesen befejezték, de a 9. évfolyamról lemorzsolódtak. A hátrányos helyzetűek tanárainak, szakoktatóinak véleménye szerint, a 7. osztálynál alacsonyabb végzettségű fiatalok olyan nagy hátránnyal kerülnek be a szakmai előkészítő oktatásba, hogy szinte lehetetlen felzárkóztatni őket.

HIÁNYZÓ ALAPKOMPETENCIÁK, PROBLÉMÁS SZOCIÁLIS KÖRNYEZET

A pedagógusok a szakmai előkészítés kezdetén azt tapasztalják, hogy a tanulók szinte egyáltalán nem rendelkeznek a szakmatanuláshoz szükséges alapkompétenciákkal (írás, olvasás, kultúrált beszéd, számolás), de még ennél is nagyobb gondnak tartják, hogy semmilyen motivációjuk nincs a tanulás és a munka iránt, magatartásukra pedig akülönféle devianciák, illetve alkalmazkodási problémák (képtelenség pontos beérkezésre, a tartós koncentrálásra, az önálló vagy csoportmunkára stb.) jellemzik.

A csoportokban magas a túlkorosak száma, többségükben egy-két évvel idősebb, és közülük sokan a 7. évfolyamot sem végezték el. Várhatóan emelkedik a túlkoros tanulók aránya a felzárkóztató oktatásban a tankötelezettség felső életkori határának 16. évről 18. évre történő változtatásával, valamint a sajátos nevelési igényű tanulók integrált felkészítésével.

A tanulók többsége nem az iskola székhelyén lakik. Közeli vagy távolabbi kistelepülésekről járnak be tanulni az egyes képző intézményekbe, ami időigényes, fárasztó és alkalmat ad a késésre, csavargásra, valamint nagyban csökkenti a szabadidejüket.

A tanulók több forrásból szereztek tudomást a felzárkóztató oktatásról, például a beiskolázó iskola tájékoztatójából, az általános iskolai osztályfőnök vagy a

gyermekvédelmi tanár révén, internetes felhívásból, illetve a család, az ismeretségi kör, az idejáros barátok ajánlásaiból.

Az előzetesen feltételezett viszonyokhoz képest – saját megítélésük szerint – a szakmai előkészítőre járó tanulók legtöbbször mondható családi körülmények között él. Három-négy kivételtől eltekintve teljes családban, saját családi házban vagy lakásban élnek. Többüknek – jobb és gyengébb tanulónak egyaránt – rendelkezésére áll a külön szoba és az internet használatának lehetőség. Ugyanakkor egy 17 éves fiú elmondta, hogy már saját gyermeke is született – amiről az iskola pedagógusai nem tudtak –, és egy tanyán él együtt a gyermekével, az élettársával, a testvéreivel valamint a szüleivel. Találkoztunk olyan tanulóval is akinek meghalt az apja, az anyját agytumorral operálták, mozgásképtelen és ketten élnek egy garzonlakásban. Érthető ellentmondás, hogy az oktatók sokkal több nagyon nehéz anyagi körülmények és lakásviszonyok között élő fiatalról számolnak be, mint amennyi a tanulók válaszai alapján kiderült. Valószínű, hogy az interjú adók kiválasztása sem volt reprezentatív, illetve a tanulók sem nyilatkoztak mindig reálisan a helyzetükről, a valóságosnál szebb képet igyekeztek mutatni körülményeikről.

A tanulókat általában szívesen vették, hogy az övékhez hasonló problémákkal küszködő fiatalok közé kerüljenek. A szülőkegy része támogatta, sőt kifejezetten kérte gyermeke felvételébe beakadémiás formába, abban reménykedve, hogy talán utolsó lehetőségként, még pozitív irányba változhat gyermekük sorsa. Néhol az is szerepet játszott, hogy így, úgy mond, a 10. évfolyamot „megspórolják”. Több esetben a szülők csak a beiratkozás után tájékozódtak, hogy hová is jár gyermekük, és elég sokan közömbösségből egyáltalán nem érdeklődtek a gyermekük tanulmányai iránt. Olyan is előfordult, hogy az apa kifejezetten ellenezte fia iskolába járását arra hivatkozva, hogy neki kellene segítenie.

A tanulói interjúk markánsan megmutatták, hogy ezeknek a fiataloknak a nagy része – néhány kivételtől eltekintve – pozitív minták nélkül, egyik napról a másikra él. Érdekes, hogy általában nemcsak a személyes példakép hiányzik az életükből, de másfajta – filmsztár, tv szereplő, sportoló – ideáljuk sincs, és nem is igényelnek ilyet. „Csak a magam feje után megyek” – mondta az egyikük. Jövőképükben nem jelenik meg a félelem a munkanélküliségtől, a pénztelenségtől, azt gondolják, hogy különösebb erőfeszítés nélkül is tudnak majd boldogulni az életben.

FOGLALKOZÁS A TANULÓKKAL

A szakmai előkészítő évfolyamon a kiscsoportos (8-15 fős) oktatásszervezési forma és a projekt módszer alkalmazása dominál. A közreműködők egybehangzó véleménye szerint lehetetlen ezekkel a fiatalokkal nagyobb létszámú csoportban foglalkozni. Ezért nagyon kedvezőtlen, hogy megvonták a feladatellátásához kapcsolódó normakorábbi, kétszeres szorzóját, ami veszélyezteti a jelenlegi csoportlétszám finanszírozását.

BELÉPÉSI KOMPETENCIAMÉRÉS

Az SZFP előírása szerint valamennyi iskolában – már a felvételt követően – kompetenciamérést végeznek a tanulók körében, ami segítséget nyújt a csoport és az egyén fejlesztési tervének meghatározásában. Több iskola jelezte, hogy ez a mérés túl általános, nem ad teljes képet a gondokról. Ezért sok helyen saját maguk állítanak össze mérőlapokat, amelyek elkészítéséhez az internetről vagy egyéb helyekről gyűjtnek össze anyagokat. A mérési eredményeket figyelembe veszik az éves projektmunkaterv és az egyéni fejlesztési tervek kialakításakor. A méréseken túlmenően a pedagógusok a tanulók hiányosságait és előzetes tudását a velük – minél több, különböző szituációkban – végzett együttes tevékenység során ismerik meg. Az oktatói csoportok megbeszélései is segítik a tanulók és környezetük, valamint erősségeik és gyengeségeik feltérképezését. Volt iskola, ahol pszichológus mérte fel a tanulók személyiségének fejlettségi szintjét, és az egyes tanulók terhelhetőségének ismerete segítette a pedagógusokat a differenciált foglalkoztatás tervezésében.

MUNKATERVEK

Nem minden iskolában, de a többségükben vannak éves, úgynevezett, projektmunkatervek. Ennek hiányát a projektek tanulói igényekhez és a fejlesztéshez történő folyamatos, illetve rugalmas alakításának szükségességével indokolták. Van ahol a Pedagógiai program része a Felzárkóztatás éves munkaterve, aminek alapján a csapat dolgozik. Több helyütt az első évben más iskolától átvett munkatervet alkalmaztak, és ezt követően készítették el saját munkaterveiket és fejlesztették saját projektjeiket az SZFP „C” komponens szakmai anyagai alapján. A felzárkóztató képzés helyi programja, az Éves projektmunkaterv módosítása (fejlesztendő kompetenciák) csoportosztatételéhez, illetve a tanulók haladási üteméhez igazítva valósult meg. Általában nem a tanmenet szerint haladnak, hanem projektleírás van, illetve a naplót és a kötelező dokumentumokat vezetik. Egyéni fejlesztési tervet viszont több helyen nem, vagy csak azok számára készítenek, akik esetében ezt a nevelési tanácsadó kifejezetten előírta. Ez egyes iskolákban azt a furcsa helyzetet eredményezi, hogy a csoportból néhány tanulóknak van, a többinek nincs egyéni fejlesztési terve.

A HAGYOMÁNYOSTÓL ELTÉRŐ FOGLALKOZÁSSZERVEZÉS

Minden vizsgált iskolában a projektrendszerű tananyag-feldolgozás dominál a szakmai előkészítő oktatásban, és nincsenek hagyományos tantárgyak. A tanárok és tanulók visszajelzései egyaránt alátámasztották, hogy ez a módszer valamint a kiscsoportos foglalkozás biztosíthatja a hagyományos képzésben sikertelen tanulók motiváltságát és eredményességét, amennyiben hajlandóak szükséges erőfeszítésekre. Kiemelkedően fontosnak bizonyult a tevékenységbe ágyazott, színes és a valós előzetes ismeretekre

alapozó csoportmunka, majd a fokozatosan kialakuló személyre szabott egyéni feladatvégzés (projektproduktum). A tapasztalatszerint az osztályfőnöktevékenységkedtetés közben azzal tudja megnyerni a gyerekeket, hogy nem kiabál, nem veszekszik velük, hanem az értékeket keresi bennük, és a személyiségével igyekszik nevelni őket. Erre konkrét példa, hogy az egyik osztályfőnök megdicséرت egy tanulót, aki le tudott írni egy szöveget betűsablonnal, amire a tanuló úgy válaszolt, hogy „Tanárnő, engem az iskolában még soha nem dicséرتek meg!”. Fontos a szeretet is, mert többen elpanaszolták, hogy őket kiutálták a pedagógusok az általános iskolából. Leginkább a műhelyben folyó gyakorlati munka bizonyul hatékonynak, ha ezt elméletben előkészítik, lelkesen fognak a megvalósításához. Mindenki meglepődött, amikor a fiúk az egyik iskolában anyák napjára a rongyhulladékokból összeállított montázsokat készítették, amiket a Szakiskolai Fejlesztési Program keretében szervezett konferencián be is mutathattak.

A projektek megvalósítása többféleképpen történik. Elég gyakori az egy tanár/egy projekt megoldás, ami oktatásszervezési szempontból ugyan könnyebbséget jelent, de nem segíti a pedagógusok együttműködését, és az oktató végzettségétől függően dominálnak az egyes (rejtett tantárgyi) kompetenciafejlesztési területek, míg mások könnyen elsikkadnak. Különösen nem szerencsés, ha annyi projekt fut párhuzamosan, ahány tanár tanít a szakmai előkészítő csoportnál, és naponta egy-egy projektre csak egy-két óra jut. Sokkal hatékonyabb, ha egy projekt interdiszciplináris, megvalósításában két-három pedagógus is vesz részt, és egy napra egy oktató több óráját is tömbösíti, valamint folyamatos a projektben részt vevő oktatók közötti együttműködés. A vizsgált körben valamennyi megoldásra volt példa.

A projektoktatás szervezési és adminisztrációs nehézségeit mutatja, hogy általában minden projektnek van vezető pedagógusa, a tanárok bemennek rendes időben az óráikra, de ha például történelmi témájú projekt van, akkor a matek órán a matek tanár is ezt a projektet csinálja. Így az egyik tanár egy kicsit beleláthatott a másik tanár munkájába. Jelezték, hogy a jelenlegi szabályozás ilyen szervezés esetén nehézségeket okozhat, a projekt rendszerű oktatásnak vannak ugyan előnyei, de véleményük szerint egyelőre nem megfelelőek a jogszabályi a feltételei. A 45 perces órák, a tanárok egyenletes leterhelésének igénye, a projektek eltérő adminisztrációja és még sok egyéb nehézség okoz gondot a megvalósítók számára. A projektet nem lehet úgy megvalósítani, hogy óránként más tanár megy be, ezért sem jó, ha túl sok tanár tanít a felzárkóztató csoportban.

KÖZVETLENEBB TANÁR-DIÁK KAPCSOLAT

A felzárkóztató csoportokban a „többségi” képzéshez viszonyítva eltérő a tanár és a diák viszonya. A kis létszámú csoportok és a projektmódszer lényegesen közvetlenebb kapcsolatot tesz lehetővé, valamint nagyobb odafigyelést az egyénre, akár az iskolán kívül is. A bensőségesebb kapcsolat fontos érzelmi reakciókat vált ki egyes tanulókból: „Maga volt az első az életemben, aki meghallgatott” – mondta az egyik tanuló a taná-

rának. Sok esetben valóságos szülőpótló szerepet tölt be a pedagógus. Nem ritkán az érzelmi fejlődés hiányainak pótlása a tanulók emocionális kötődése tanáraikhoz. A problémákkal küzdő fiatalok az iskolában kaphatják meg azt, amit családjaik nem nyújtanak a számukra. A vizsgálat során nyilvánvalóvá vált, hogy a tanulók szeretik, tisztelik azokat a tanáraikat, akik nemcsak a tanulásban, de a magánéleti problémáikban is támaszt nyújtanak (amit a tanulói vélemények igazolnak). Bizonyos, hogy sikereket kizárólag a szakmailag jól felkészült, és az emberi adottságokban – türelem, empátia, nagy állóképesség – is kiemelkedő tanárok képesek produkálni ezekben a tanulóközösségekben.

A PROGRAM NÉHÁNY SPECIÁLIS ELEME

A tanulóka személyre lebontott programok megvalósítása során együttműködnek társaikkal. A beszámolók azt mutatják, hogy sokan felismerik értékeiket, gyengeségeiket és az elérendő célokat is meg tudják fogalmazni. A projekt módszer szinte a csoport minden tagját munkára serkenti. A projekteken keresztül a pedagógusok is közelebb kerülnek a tanulók személyiségéhez, könnyebben tudnak segíteni problémáik megoldásában. Jellemző, hogy nincs osztályozás, de gyakori a dicséret és az erőfeszítések elismerése. Az osztályozás elmaradása eleinte meglepetést okoz, de később megszokják és szembesülnek azzal, hogy ez nem jelent követelmény-nélküliséget, illetve, hogy nem könnyű a szakképzés megkezdéséhez szükséges kompetenciák megszerzése. A tanulókkal készített interjúk alátámasztják, hogy akik folyamatosan részt vesznek a foglalkozásokon/tanórákon, azok jól érzik magukat a szakképzést előkészítő oktatásban. Motiválja a tanulókat, hogy rövidebb idő alatt kezdhetik meg a szakmatanulást.

Az iskolák felzárkóztató helyi programja lényegében bevált, és a tapasztalatok összegyűjtését követően megtörténhet a módosítások megtétele a feltételektől függően (tanuló csoport összetétele, tanulók egyéni fejlesztési igényei, az új OKJ kapcsán felmerült szakmai módosítások).

Az SZFP előírásai szerint minden tanulónak van úgynevezett portfóliója, amely a tanuló összes produktumáról és azok értékeléséről tartalmaz információkat.

A vizsgált iskolákban nem merült fel külön igény a tanórákon kívüli tevékenységre a sport és az informatika kivételével, amit meg is tudtak oldani. Egyéb foglalkozások megtartására nem is lenne lehetőség, alapvetően objektív okok miatt. Külön tanórai foglalkozásra a tanulók nem tartanak igényt, de a megtartásuknak is lennének akadályai. A legtöbb iskolánál a bejáró tanulóknak igazodniuk kell a járművek indulási időpontjaihoz, az oktatói oldalról gondot jelent az intézmény finansziális fedezeti hiánya és a képzést végző csapat leterheltsége (folyamatos önképzés, felkészülés, helyettesítés, továbbképzés stb.). A felzárkóztatásban résztvevő tanulók igényeik szerint bekapcsolódhatnak a tanórákon kívüli valamennyi iskolai foglalkozásba (szakkörök, kerámia, énekegyüttes, sport), de ezzel alig néhányan élnek közülük.

A FELZÁRKÓZTATÓ OKTATÁS EREDMÉNYESSÉGI MUTATÓI

A hátrányos helyzetű tanulók esetében bizonyos mértékig eltérően értelmezhető az eredményesség mint általában. A képzés során a tanulók egy részénél már eredményt jelent pusztán az iskola rendszeres látogatása, azaz a tankötelezettség teljesítése is, ami más esetben minimális elvárás.

Természetes módon tartozik a tanulási eredményesség körébe az alapkészségek, a szakmatanuláshoz szükséges kompetenciák fejlődése, de ezen kívül az eredményességhez tartozik még a tanulók tanulási és munkamotiváltságának fokozatos erősödése, a tanulási hiányok csökkenése, a közösségi léthez és a tanuláshoz szükséges magatartásnormák fokozatos beépülése a napi gyakorlatba, a kulturált viselkedésformák alkalmazása, az önértékelés igényének megjelenése és az önértékelés realisabbá válása valamint a továbbtanulási elképzelések kialakulása is.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szakmai előkészítő oktatás eredményes befejezése – a szakmatanuláshoz szükséges kompetenciák meglétének vizsgán történő bizonyítása – önmagában még nem jelenti a tényleges felzárkózást, hiszen a munkaerő-piaci esélyt a szakképzési évfolyamokon való helytállás és az eredményes szakmai vizsga teremti meg. Végző soron az az igazi eredmény, ha a szakmai végzettség birtokában a fiatalok ténylegesen boldogulnak a munkaerőpiacon.

LEGFŐBB ÉRTÉKMÉRŐ A LEMORZSOLÓDÓK ARÁNYA

Fentiek figyelembevételével az iskola és a tanuló számára az eredménytelenség legmarkánsabb fokmérője a lemorzsolódás, aminek legjellemzőbb oka az iskola elkerülés. Eredménytelenség, ha a tanulók szocializációja nem valósul meg kellő mértékben, ha nem szerzik meg a szakmatanuláshoz szükséges kompetenciákat, ha nem állnak helyt a szakképző évfolyamokon és a szakmai vizsgán.

Vezetői vélemények szerint a siker és kudarc alapvetően a pedagógusi munkában rejlik, amit a következőképpen fogalmazott meg munkatársai számára az egyik igazgató kolléga: „A diákok 30-75%-ának megbuktatásához elég, ha valakit pedagógusnak neveznek ki, de a diák sikeres tanulásra motiválásához, a „holnapja keresésére” történő felkészítéséhez már pedagógus mesterségbeli tudásra, csapatmunkára és az ifjúság iránti elkötelezettségre van szükség.”

Egyes iskolák esetében számottevő a lemorzsolódás, aminek leggyakoribb oka az igazolatlan hiányzás. Családi okok is meghúzódnak a háttérben, például a támogató szülői háttér hiánya, a túlkoros leánytanulók körében a családalapítás vagy a tanulást akadályozó életmód. Előfordult, hogy nagyjából a csoport fele rendszeresen hiányzott igazolatlanul, így nem volt véletlen a nagyobb mértékű lemorzsolódás. Az iskola azonnali reagálása sok esetben megelőzhetné az igazolatlan hiányzást. A hiányzók és családjaik folyamatos ellenőrzése azonban sok időt igényel, amit a pedagógiai munkát végzők túlterheltsége és a tanulók városon kívüli lakóhelyeinek megközelítése majd-

nem lehetetlenné teszi. Ehhez a munkához szükség lenne segítő személyzetre, de nincs lehetőség a felvételükre. Az egyik intézményben 2006/2007-ben a 28 tanulóból 6 fő, 2007/2008-ban a 22 tanulóból 5 fő maradt ki a kompetenciavizsgát megelőzően, ami jól mutatja, hogy az iskolák hátrányos helyzetű tanulók számára szervezett előkészítő oktatása során sokkal több az igazolatlan mulasztás, mint a többi osztályban.

Vannak azonban kedvező példák is, ahol a tanulók lemorzsolódása nem jellemző a jelenlegi osztályoknál (félévkor 43 tanulóból 1 fő). Ezeknél a ritkább eseteknél is az igazolatlan hiányzás a leggyakoribb ok, ami a negatív környezeti hatások, az iskolától távoli lakóhely – ilyenkor az ellenőrzés csak 2-3 nap múlva lehetséges – következménye.

A hiányzásokat általában kellemes légkör megteremtésével igyekeztek megelőzni, hogy szívesen jöjjön a tanuló az iskolába, a közösségbe. Ha mégis előfordult, akkor azonnal utána járással, egyéni beszélgetéssel, a problémák megtárgyalásával sikerült gátat vetni az igazolatlan mulasztások növekedésének.

FEGYELMI HELYZET

A felzárkóztató évfolyamokon iskolánként eltérő a fegyelmi helyzet, ami részben attól függ, hogy az iskola kiket iskolázott be, részben pedig attól, mennyire akarják adminisztratív útra terelni az ügyeket. Az egyik iskola a „reintegrációs” évfolyam tanulóinak 80%-ánál jelzett fegyelmi ügyet, más iskolában viszont alig és csak kisebb fegyelmi vétés történt, az is inkább a tanév kezdetekor (deviáns magatartás, igazolatlan hiányzások).

A tanulók az iskolai házirendet alaposan megismerhetik és megbeszélhetik a csoportokban, így a betartása nem okozhatna nagyobb nehézséget számukra. A beiskolázásukat követő első hónapokban az idegen környezet (tanár-diák viszony még kialakulóban), a személyiségük fejlettségi szintjének többnyire alacsonyabb volta (szabálytudat, az alkalmazkodási képesség gyengesége stb.) azonban gyakran nyilvánul meg fegyelmezetlenségben. A pedagógusok általában nem fegyelmi pártiak, elsősorban visszatartó erőként, illetve végső lehetőségként nyúlnak ehhez az eszközhöz. A kisebb fegyelmi ügyeket (magatartás zavarokat) problémafeltárással, egyéni beszélgetésekkel megoldják. Előfordult, hogy az iskolai átlaghoz képest pozitív irányú eltérést mutatott a „reintegrációs” évfolyam ezen a téren. Általában kevés a kirívó fegyelmi eset, de vannak egyes iskolák, ahol komolyabbak a fegyelmezetlenségek, még a bűnözés sem ismeretlen. A fegyelmi eljárásokat szabályosan folytatják le minden esetben, többnyire szóbeli vagy írásbeli figyelmeztetéssel zárva. Néhány súlyosabb esetben figyelmeztetés, felfüggesztett áthelyezés, másik iskolába történő azonnali áthelyezés volt az elmarasztalás módja.

Sajnálatos módon jellemző a dohányzás előfordulása a tanulók között, legfeljebb az iskola falain kívül tartható. Drogról csak egyes iskolákban tudnak, italfogyasztás is előfordul, aminek vélhetően a hétvégi bulizáskor nagyobb a veszélye, de az előfordulása nem gyakoribb az átlagnál.

Egyes iskolák pedagógusai szerint a szakképzésbe érkező fiatalok fegyelmezetlensége általában erősödött, de a felzárkóztató csoportokba kerülő esetében nincs lényeges eltérés az előző évekhez képest. Tény, hogy a felzárkóztatás során csökkennek a kezdeti magatartási problémák, amit a kiscsoportos foglalkoztatásra, az egyéni bánásmódra, a jó diák-tanár viszonyra vezetnek vissza. Egyedül az igazolatlan mulasztások növekedése jelent gondot egyes iskolákban.

Az óralátogatásokon mindenhol tapasztalt tanórai fegyelmet a jól szervezett és színes óra vezetés, a módszerek változatossága, a megfelelő motiválás, a cselekedtetés és a jó diák-tanár viszony eredményezi.

EREDMÉNYESSÉGET NÖVELŐ ESZKÖZÖK, MÓDSZEREK

A sikertelenség és a hátrányok csökkentéséért vívott küzdelem eszközei sokfélék lehetnek. A projekt módszer alkalmazásával jelentős eredményeket értek el a tanulóknál a tantárgyi ismeretek elsajátításán túl a magatartásuk, viselkedésük, motiváltságuk vonatkozásában is. A projekt órákon kevesebb a hiányzás, míg a hagyományos órák látogatottságáról lekoránt sem mondható el. Az eredményesség eszközei a projekt módszer, a kiscsoportos munka, a tanárok módszerbeli felkészültsége és empátiája, valamint a pozitív hozzáállás. Néhány iskolában a motiváltságot növelő rendezvények (többnyire iskolai szinten szervezett vetélkedők és sportrendezvények) illeszkednek a felzárkóztató munka sorába. A munkához és tanuláshoz való pozitív irányultság kialakításának sikert feltételező eszközei és módszerei mellett legfontosabb az emberi tényező, a fiatalokkal foglalkozó tanárok és egyéb szakemberek személyiségének lehetséges hatásai (gyakran a családot pótoló megértés, törődés, szeretet stb.). A konkrét sikereket nyújtó tevékenykedtetés, az értékelés pozitív módja és húzó ereje (a projektekben a teljesítmény önellenőrzéssel történő mérése és értékelése, vagy hangulatbarométer kiállítása a tanulókkal, arról, hogy hogyan érezték magukat az órán, elégedettek voltak-e a saját munkájukkal stb.) átsegíthet a tanulási nehézségeken. Nagy gond, hogy sok a tanuló között az olyan fiatal, aki célok, jövőbeni elképzelések nélkül, közönyösen várja sorsa alakulását. A felzárkóztató képzésben a reális jövőkép, életpálya tervezés a mainál nagyobb hangsúlyt kíván.

Azoknál a tanulóknál növelhető az eredményesség, akiknél az iskola számolhat a támogató családi háttérrel. Sajnos, sok helyen munkanélküli a szülők többsége, alacsony iskolázottságúak és életvitelük ritkán szolgálhat példaként a tanulók számára. Változó a családok együttműködésére való ösztönözhetősége, és a velük való kapcsolattartásban nem jellemző a család látogatás. Érthetetlen, hogy sok pedagógus kolléga miért nem tartja szükségesnek, hogy kihasználja ezt a lehetőséget a tanuló környezetének megismerésére. Mások nyilatkozatai szerint a távolság, illetve a pedagógusok leterheltsége okán nem tudnak élni ezzel az eszközzel. Több helyről jelezték, hogy a pedagógusok – többnyire nők – nem mernek elmenni a rendezetlenebb életmódú családokhoz.

A szülőkkal való kapcsolattartás leggyakoribb módjai az írásos megkeresés, telefonon történő megbeszélés, ami azonban gyakran nem vezet eredményre. A szülők „becsalogatása” az iskolába, fogadóórán történő tájékoztatás szintén nehezen valósítható meg. Főleg az édesanyák részéről van meg az igény a szorosabb és rendszeresebb kapcsolattartásra, amit a pedagógusok örömmel vesznek és felhasználnak a problémák megelőzésében is. Van, ahol az iskolai távolmaradók „begyűjtésével”, „rajtaütésszerű” családlátogatással, a család gondozó hálózat, illetve a rendőrség segítségével próbálnak javítani a helyzeten. A probléma megoldásában sokat segíthet a kezdeti hónapok után kialakított őszinte diák-tanár viszony, a jó osztályközösség. Azonban sok esetben megállapítható, hogy az iskolának nincs eszköze az igazolatlan hiányzások megakadályozására.

Az elégedettség mérése nem történt meg a felzárkóztató oktatással kapcsolatban a hátrányos helyzetű tanulók és szülei körében az előírt, általános és objektív módon. Vélhető, hogy néhány iskolában voltak törekvések erre, illetve tervezik, hogy méréssel állapítsák meg az elégedettséget. Azonban a pedagógusok ezt általában nem tartják szükségesnek, mivel úgy vélik, hogy a mérés és annak részletes értékelése nélkül is érzékelhető – a mindennapi tevékenység során – a tanulók és szülők pozitív megnyilvánulása, elégedettsége a felzárkóztató képzés iránt. A pedagógusok szerint az elégedettséget magyarázza, hogy csak egy tanév szükséges a túlkoros gyermek szakképzésbe való belépéséhez. Azok között megemlítették még, hogy nincs feleltetés és osztályozás, a hagyományos képzésnél kötetlenebb az oktatás, személyre szabottabb a felzárkóztatás, és a tevékenykedtetés útján történő tanulás is színesebb. A tanulók segítségként, esélyként fogadják el a felzárkóztató oktatásban való részvételüket, és hasznosnak is tartják. Akik eredményeket is elérnek, azok utólag kifejezetten elégedettek ezzel a képzési formával.

Az eredményesség év végiteljesítmény-mutatója a szakképzésben történő belépéshez szükséges kompetenciák elsajátítása, és ennek alapján a szakképzési évfolyamra történő bejutás. A „reintegrációs” képzésben vagy megszerezte a tanuló az adott szakmacsoporthoz előírt összes kompetenciát, vagy nem, itt nincs középút.

A továbbtanulási lehetőség iskolánként, tanulónként és helyileg is eltérő. A tanulók egy része közvetlenül szakképző évfolyamra kerül, míg mások a „többségi” 9. évfolyamra iratkoznak be. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a tanuló rendelkezik a 8. osztályos végzettséggel, amely a „reintegráció” keretében is megszerezhető, levizsgálva az általános iskolai tananyagból. Ahol már volt végzős évfolyam, ott a tanulók egy része a kompetenciák birtokában a saját vagy egy másik szakképző intézmény szakképzési évfolyamaira lépett be.

A TOVÁBBTANULÁS HELYZETE

Kevés a tapasztalat a továbbtanulásra vonatkozóan, hiszen az intézmények zömében a 2006/2007 évben indult program, és így a tanulók még nem végeztek az első szakképzési évfolyamon a vizsgálat idején. Ahol 3 éve indították a első évfolyamot, ott az

a tapasztalat, hogy a hátrányos helyzetűek között 50-70%-os a továbbtanulás, és főleg azokban a szakmákban tanulnak tovább, amelyekre az előkészítés irányult. A szakképzési évfolyamokon történő megfelelés, illetve az eredményesség eltérően alakul az iskolákban, és zömében elmarad a kívánatostól (15%-30%-50%). Olyan tapasztalat is volt, hogy a felzárkóztató csoportból a szakképzésbekerülők valamennyien kimaradtak a szakképzési évfolyamról.

Az első időszakban, a felzárkóztató évfolyamot követően a tanulók nehezen találják a helyüket a szakképzésben, hiányolják az előző évi, számukra szimpatikus módszerek hiányát. Az iskolák ezt úgy kívánják áthidalni, hogy a szakképzési évfolyamon tanító kollégákat továbbképzésre küldik, ahol megismertetik velük a projekt- és a kooperatív módszereket, valamint havonta „kisértékezeteket” tartanak, ahol a szakmai tanárok megismerhetik leendő tanulóikat, illetve néhány tanárt az előkészítő program megtartásába is bevonnak. Ugyanakkor a tanulókat is felkészítik arra, hogy megszokják a nem projektszerű oktatás feltételeit.

Jelenleg zajlik az előző évfolyamokon felzárkóztatásban részesült tanulók szakmai felkészítése, ökmég nem rendelkeznek szakmai vizsgával. Egyes intézmények esetében elég nagyarányú a kimaradás a szakképző évfolyamokra belépőknél. Leginkább a saját iskolában továbbtanulók maradnak a szakképzésben, de van iskola, ahol ott is nagy a lemorzsolódás. Több helyről jelezték, hogy a szakképzési évfolyamok hagyományos feltételei között, ahol hiányzik a tanulók eredményes előmenetelét segítő kiscsoportos oktatásszervezés, a hagyományostól eltérő módszer, a sok törődés, a folyamatos felzárkóztatás, ott újra kudarcok érik ezeket a tanulókat. További lemorzsolódási tényező, hogy a tankötelezettségi életkort betöltő fiatal általában már nem kíván részt venni képzésben.

A munkába állításukkal kapcsolatos tapasztalatok csak a későbbiekben várhatók. A végzett tanulók között van néhány elkallódó, aki nem tanult tovább, és munkába sem állt.

A FELZÁRKÓZTATÓ OKTATÁS KÜLSŐ FELTÉTELEI

Többségi a pedagógusoknak az a véleménye, hogy az egész szakképzési rendszerrel kapcsolatban merülnek fel problémák:

- Túl hosszú a képzési idő, nem várható el például egy 15 éves cigány tanulótól, hogy 5 évet eltöltsön a szakiskolában egy kétkezi munkát igénylő szakma megtanulásáért.
- Egyes tananyagtartalmak feleslegesek a „többségi” 9. és 10. évfolyamon, ezek elveszik a fiatalok kedvét a tanulástól.
- Nem megfelelő a finanszírozás a nagy létszámú osztályokban, ezért lehetetlen az eredményes munka.
- Hiányoznak a speciális felkészültségű szakemberek.

Vannak rendelkezések is, amelyekkel nem értenek egyet:

- Az új tankötelezettséget „gyilkosnak” nevezik az oktatás hatékonyságára nézve, hiszen még a 16 évet is nehéz volt betartani.
- Az igazolatlan hiányzás évi 30 órában történő maximálását is betarthatatlannak ítélik, ami adminisztrációs szabálytalanságokra kényszeríti az iskolákat.

Igen kemény kritikai megjegyzések érték a törvényhozókat, a jogalkotókat. Ezek szerint hozzá nem értő emberek hozták meg a törvényeket, minden eszközt kivettek a tényleges munkát végző pedagógusok kezéből, a tanulóknak csak jogaik vannak és a kötelességek elmulasztása nem szankcionálható stb. Mások nem formáltak pontos véleményt az országos és helyi körülmények alakulásáról, de általánosságban mindenki elégedetlen az oktatás jogi szabályozásával. Volt, aki úgy vélekedett, hogy küszöbön áll az egész szakiskolai képzés „halála”.

A szakiskolák finanszírozását sehol sem tartják elégségesnek, mert a központi normatíva már tartósan egyre kevésbé nyújt fedezetet a tényleges kiadásokra, a fenntartók pedig nem tudják kellő mértékben kiegészíteni azt, mivel a rájuk ruházott kötelezettségekhez nem rendel forrásokat az állam. Különösen aggasztónak tartják a felzárkóztatóoktatáskétszeresnormatívájának megszüntetését, ami tevékenységeleépüléséhez vezethet. Van olyan vélemény, mely szerint a finanszírozás bonyolult, áttekinthetetlen, összefolyik az iskola egyéb finanszírozási területeivel, nincs ellenőrzés, ezért az adott feladatra kapott pénz gyakran kerül át más területre.

A felzárkóztatóoktatáshatékonyságát növelhetné a speciális felkészültségű szakemberek állandó jellegű bekapcsolódása. Ezért kell sokkal nagyobb hangsúlyt fektetni a pedagógusképzésben a nevelési problémák megoldására és a devianciák kezelésére. A felzárkóztatóképzést vállaló pedagógusok számára sokkal hatékonyabb és gyakorlatiasabb speciális felkészítés, illetve előzetes tapasztalatszerzés szükséges. A csapatban dolgozók folyamatos továbbképzése is indokolt a speciális módszertan terén, iskolai vagy külső szervezésben. A megkérdezettek a leghatékonyabbnak az esetmegbeszéléseket és az iskolák közötti tapasztalatcseréket, bemutatókat tartják. A tanárfelkészítés korlátait jelzi, hogy a távoli helyszíneken zajló, hosszú továbbképzések esetén nem biztosítható a tanórák védelme a túlterheléstől, ami sok esetben már nem fokozható tovább, valamint nem megoldottak a szakosított helyettesítések személyi feltételei és a finanszírozás biztosítása (a költségtérítési tanfolyami díjakat az iskola nem tudja fizetni).

A felzárkóztató csoportok munkáját elsősorban a visszaállított, megnövelt normatíva és az egységesebb, hozzáértőbb jogi, rendeleti háttér segíthetné. A jogi szabályozás folyamatos változása, a jogszabályok értelmezésének nehézségei akadályozzák a vezetők munkáját (tervezhetőségét) és gyakran okoznak zavarokat. Szükséges a pontos, egyértelmű, a feladathoz igazított és stabil központi szabályozás a gyakorlat jogos igényei alapján. Sokat segíthetnének az eligazodásban a tájékoztató kiadványok és előadások. Megfelelő finanszírozás szükséges a szakmai munka eredményességét megalapozó pedagógus továbbképzések fedezetének biztosításához, a speciális felkészültségű

szakemberek alkalmazásához, valamint a kollégák munkájának megérdemelt anyagi elismeréséhez.

Az iskolák többsége széles partnerkapcsolatokkal rendelkezik. Ezt a kapcsolati hálót az intézmény tárgyi feltételeinek folyamatos erősítése mellett a szakmai fejlesztés erőforrásaként is kamatoztathatják. Az Szakiskolai Fejlesztési Programban részt vevők esetében jelentős az iskolák közötti együttműködés, országosan is lehetőséget nyújtanak a szakképző iskolák pedagógusai számára a tapasztalatcserékre. A külföldi partnerkapcsolatok a folyamatos együttműködés (diákcsere, sportprogramok, a tanári továbbképzéseken, tanulmányutak) és a szakmai innováció mellett anyagi támogatást is eredményeznek (közös EU pályázatok, az iskola tárgyi feltételeihez kapott támogatás).

A szakmai szervezetek közül a kamarákkal, a minisztériumokkal működnek együtt a vizsgáztatással összefüggésben, a környező cégek közül pedig azokkal, amelyek a szakmai gyakorlóhelyeket biztosítják a tanulók részére. A felzárkóztató oktatáshoz kapcsolódó szakképzéssel kapcsolatban a Kereskedelmi és Iparkamara képviselői az illetékesek, ők dolgozzák ki a tananyagot, ők szervezik a szint- és a szakmai vizsgákat. Van, ahol a projektek szervezésében is segít szaktanácsadó kollégájuk. A kamara helyi kirendeltségei intézik a tanulószerveződések is.

Leginkább munkaügyi központ-részéről kapnak segítséget a munkaerő-piaci helyzet követéséhez (regionális konferenciák, pályaválasztási kiállítások szervezése) és jelenleg megfelelők bizonyul a kétirányú információáramlás. A munkaadókkal – akik egyben támogatói körben is jelen vannak – jó a kapcsolatuk, időnként ők is adnak munkaerő-prognózisokat az iskoláknak.

Az iskolák a legjelentősebb támogatást – az SZFP adta fejlesztési lehetőséget – 2003 és 2006 között kapták, melynek kapcsán komoly eszköz- és szakmafejlesztésre, pedagógus továbbképzésekre, valamint a szakmai előkészítő képzés beindítására került sor. Az NSZFI továbbképzései, a segítségével kifejlesztett tankönyvek, taneszközök, dokumentumok segítik az iskolában folyó szakmai munkát. A felzárkóztató képzéshez további központi tananyagfejlesztésre lenne szükség, valamint a már kifejlesztett, de jelenleg nem kapható tankönyvek terjesztésére. Ez egy állandó finanszírozású (nem fejlesztési projekt-függő) országos módszertani központ létrehozását igényli.

A KUTATÁS FŐBB TAPASZTALATAI ÉS JAVASLATAI

A kellő szakértelemmel és elkötelezettséggel szervezett felzárkóztató oktatás számos fiatalnak talán az utolsó lehetősége, hogy ezt követően belépjen a szakképzésbe, ezért kell fenntartani ezt az oktatási formát mindaddig, amíg az általános iskola nem képes megoldani a hátrányos helyzetből adódó oktatási és nevelési problémákat.

A program lényege nem a hagyományos értelemben vett tananyagátadás, hiszen ennél sokkal fontosabb a tanulók szocializációja, a tanuláshoz és munkavégzéshez szükséges magatartási és viselkedési formáik kialakítása. Ez a tevékenység a pedagógusoktól az átlagosnál nagyobb időráfordítást és energiabefektetést, nagy türelmet és

szakértelmet igényel, ugyanakkor a helyzetet nehezíti a munka elismertségének és finanszírozottságának nem megfelelő volta. E gondok miatt a rászoruló fiatalok számára viszonyítva kevés iskola és kevés pedagógus vállalkozik a felzárkóztató oktatásra. A felzárkóztató iskolák egy részében a munka magas színvonalú és eredményes, míg másutt hiányoznak ennek a feltételei.

Mind az állami és fenntartói irányító szervek, mind az iskolák részéről sokkal több erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy a kedvező folyamatok mennyiségi és eredményességi áttörést lehessen elérni a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatásában.

JAVASLAT SZAKISKOLA 9-10. ÉVFOLYAMA FUNKCIÓJÁNAK ÁTALAKÍTÁSÁRA

A szakiskolai 9. és 10. évfolyamaival kapcsolatos kutatások és monitorozás során bebizonyosodott, hogy a szakképzésbe történő bekapcsolódás sokak számára az általános képzés eredménytelensége miatt hiúsul meg. A szakiskolákban a 9. év félévekor a legnagyobb a bukottak, a mulasztás miatt nem osztályozhatók és az emiatt iskolaelhagyók száma, de sokan vannak azok is, akik a 9. év végén buknak meg, és nem kezdik meg a 10. évfolyamot. A szakiskola 10. évfolyamáról kimaradók kevesebben vannak ugyan, de szintén nem elhanyagolható a számuk. Ha a tanköteles 14-18 éves korosztályok egyidejű lemorzsolódási létszámadatait összegezzük, ez mintegy harmincezer fő.

A lemorzsolódás és bukás okai közül ki kell emelni, hogy mára a szakiskolai tanulók közel 80%-a pedagógiai és oktatási szempontból hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűnek tekinthető, olyanoknak, akik hagyományos oktatási keretek között nem, vagy csak nagy nehézségek árán juttathatók el a szakképzésig. A tanulás iránt nem megfelelően motivált tanulók – különösen a számukra érdektelen hagyományos közismereti elméleti oktatásban – szakmai végzettség megszerzéséért nem hajlandók 5 évet iskolában tölteni. Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy a jelenlegi szakiskolai szerkezet nem alkalmas a tanulók jelentős részének szakképesítéshez juttatására.

Ahhoz, hogy az eredményességi mutatók érzékelhetően javuljanak, célszerű a 14. életévüket betöltött tanulók részére a szakiskolákban a képzés befejezésének, a szakképzétség megszerzésének időpontját a tankötelezettség határához igazítani, valamint többféle előrehaladási utat lehetővé tenni, és ezek között választási lehetőséget biztosítani számukra, valamint a szüleik számára.

Lehetséges új szakiskolai képzési utak a jelenlegi lehetőségeken túlmenően:

1. A 8 év általános iskolai végzettséggel rendelkezők részére a 9. évfolyamtól kezdődő 4 éves szakképzés, gyakorlatorientált és kompetenciákat fejlesztő közismereti tananyag oktatásával párhuzamosan, valamint a 12. évfolyamon gyakornoki évvel (szakképző évfolyamok számának 1 évvel történő meghosszabbításával);
2. A 8 év általános iskolai végzettséggel rendelkezők részére a 9. évfolyamon szakmai előkészítés és alapozás a közismereti kompetenciák oktatásával párhuzamosan, valamint a 10. évfolyamtól kezdődő 3 éves szakképzés gyakorlatorientált, kompe-

tenciákat fejlesztő közismereti tananyag oktatásával párhuzamosan (leginkább eurokonform változat);

3. A 8 év általános iskolai végzettséggel nem, de 7. osztályos végzettséggel rendelkező, 15. életévüket betöltött tanulókrészére a bemeneti kompetenciamérés eredményessége alapján legalább 3 éves szakképzés a gyakorlatorientált, kompetenciákat fejlesztő közismereti tananyag oktatásával párhuzamosan (második esély jellegű változat).

Megfontolandó, hogy a túl hosszú tanulmányi idő csökkentése érdekében a 17. életévüket betöltött tanuló szakképzési tanulmányaikat szakiskolákban szervezett nappali rendszerű felnőttképzés (tanfolyami képzés) keretében folytathassák.

A javasolt új képzési utakhoz több ponton módosítani kell a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvényt, és a gyakornoki idő vonatkozásában a szakképzésről szóló LXXVI. törvényt, valamint a mögöttes rendeleteket. A Kt módosítását igénylő §-ok: 8., 8/A., 25. és 27. A Szt módosítását igénylő §: 15.

JAVASLAT MÓDSZERTANI KÖZPONT LÉTESÍTÉSÉRE

A szakiskolákban tapasztalt jelentős lemorzsolódást és eredménytelenséget nagymértékben csökkentené az iskolai munkát segítő, az alulról jövő kezdeményezéseket is egyesíteni próbáló, jól szervezett és hosszabb távon nem projektszerűen finanszírozott módszertani központ működtetése. A koordináló és az oktatási folyamatot segítő tevékenység szétszórása hosszabb távon jelentősen javítaná az eredményességet a szakiskolákban.

Ezért lenne szükséges létrehozni a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet bázisán az aktív pedagógusok felkészítésére és munkájának segítésére azt a módszertani központot, amely alkalmas lehet a korábbi és hasonló célú (felzárkóztató jellegű) és központi finanszírozású fejlesztési projektek (például PHARE, Felzárkóztató Bázisiskolai Program, Szakiskolai Fejlesztési Program, „C” komponens) keretében kidolgozott módszerek, eljárások, oktatásszervezési módok folyamatos karbantartására, továbbfejlesztésére, majd ezek teljes körű elterjesztésére a szakiskolákban. Feladata lenne még a szakiskolák pedagógusainak továbbképzése, kistérségi módszertani központok (bázisiskolák) létrehozása, munkájának koordinálása. A munkára aktívan mozgósítható az ELTE Bárczy Gusztáv Gyógy-pedagógiai Kara, egyes speciális szakiskola és a felzárkóztatást eredményesen végző szakiskolák nevelőtestületének szakértelme. Civil kezdeményezésre és az Equel programbeli támogatással kidolgozás alatt áll a Komplex Ifjúságsegítő Modell (KIM), amely a pedagógiai részt további szolgáltatásokkal (például szociális ellátással) kívánja bővíteni.

A módszertani központ működésének finanszírozását 2009-ben és 2010-ben a Munkaerőpiaci Alap központi részéből, 2011-től az állami költségvetésből lehet megoldani.

JAVASLAT A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN RÉSZT VEVŐK FELKÉSZÍTÉSÉRE A SZAKISKOLAI PROBLÉMÁK KEZELÉSÉBEN

A leendő pedagógusok számára kötelező tananyagká kell tenni a hátrányos helyzetű tanulókkal történő foglalkozás módszereinek, eljárásainak megtanítását minden felsőoktatási intézményben, és jelentősen növelni kell a fejlesztő-pedagógusok, szociálpedagógusok, pszichopedagógusok, szociális munkások, és szakoktatók ki- bocsátását.

JAVASLAT A STATISZTIKAI ADATSZOLGÁLTATÓ RENDSZER (KIRSTAT) FEJLESZTÉSÉRE A LEMORZSOLÓDÁS ÉS A KIMARADÁS JOBB NYOMON KÖVETÉSE ÉRDEKÉBEN

Jelenleg nincs olyan pontos adatsor a tanügy irányítói és az oktatási intézmények fenntartóinak birtokában, amely megközelítőleg is pontos képet adhatna arról, hogy az ország melyik – jól körülhatárolható területén – találhatóak olyan szakiskolák, ahol a legmagasabb a közoktatás rendszerében szakmai végzettség nélkül iskolát elha- gyók, lemorzsolódók száma, vagyis arról, hogy hol van feltétlenül szükség az új kép- zési utak bevezetésére és a „hagyományos”-tól eltérő képzési struktúra és módszerek alkalmazására.

A szükséges adatokat – valamennyi oktatási intézményre kiterjedően – pontosan és hiánytalanul csak a jogszabályban elrendelt adatgyűjtés (KIRSTAT) révén lehet össze- gyűjteni és elemezni. Az új programok szerint haladó osztályok hálózatának létrehozá- sához a folyamatos szükségletekhez történő igazításhoz az adatokat az október 1-jén esedékes statisztikai adatlapok kibővítésével és az iskolaelhagyást, a lemorzsolódást vagy a képzésbe való későbbi bekapcsolódást pontosan kimutató lekérdezési rendszer létrehozásával kell biztosítani.

A lemorzsolódás pontos nyomon követéséhez az adatszolgáltatást és a lekérdezést kell megfelelővé tenni a KIRSTAT rendszer keretében.

JAVASLAT A SZAKISKOLAI KÉPZÉS FINANSZÍROZÁSÁNAK JAVÍTÁSÁRA

A fejlesztési források szinten tartása mellett javítani kell a szakiskolai normatívákat. Ennek elsődleges célja, hogy ne kelljen 30-35 fős osztályokat indítani, mert ekkora létszám esetén a pedagógiai problémák megoldása lehetetlen. Lehesse csoport- bontást alkalmazni, valamint az előkészítés során is szervezni gyakorlati oktatást.

A szakiskolai felzárkóztató képzés finanszírozásához vissza kell állítani a korábban már bevált kétszeres normatívát.